

УДК 37.014.542

ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ: ГЛОБАЛЬНІ І НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Г. Г. Філіпчук

У статті аналізуються глобальні і національні тенденції освітніх стратегій. Особлива увага приділяється умовам, коли стратегія освіти є продуктивною. Визначено, що концепт «якісна освіта на всіх рівнях є необхідною умовою сталого розвитку» стає пріоритетним напрямом державної і міжнародної політики на сучасному етапі. Освіта впродовж життя виокремлюється як морально-етична, політична і соціальна цінність цивілізаційного світу.

Ключові слова: стратегія освіти, глобальні тенденції, національні тенденції, модель сталого розвитку, якісна освіта, нарощування людського капіталу, філософія освіти дорослих, освіта впродовж життя, освіта для всіх.

XXI століття «подарує» людству чимало проблем, викликів, ризиків і катаклізмів, яких не було в минулих історичних періодах.

Вони стосуються практично всіх сфер суспільної життєдіяльності, а отже, вимагатимуть від людини, націй, народів і держав якісно нового світобачення й адекватних рішень. Швидкозмінний світ потребуватиме від людини професійно-функціональних, соціальних компетенцій, які б уможливили її виживання, розвиток, мобільність індивідуальної та суспільної діяльності. За таких умов особливої значущості набуває освіта, яка посутньо змінюватиме не лише власний зміст, а й інституційність, характер, форми. Передусім на ці зміни вплине суспільна й особистісна необхідність неперервного процесу навчання, актуалізація значущості індивідуального розвитку й саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення.

Традиційна модель – «дошкільник–учень–студент» та окремі напрями післядипломної освіти дедалі більше доповнюватимуться і збагачуватимуться освітою і навчанням дорослих, освітою впродовж життя. Така перспектива є закономірним універсальним процесом, оскільки характеризує тенденції в освітній політиці розвинутих країн світу. В її основі – і прагматична мотивація щодо важливості професійно освіченої людини для творення інноваційного,

висококонкурентоспроможного суспільства, і людиноцентричний, гуманістичний підхід. Стратегія освіти є продуктивною, коли:

1) кожен здобуває кваліфікаційну освіту відповідно до загальних та індивідуальних інтересів;

2) упродовж життя кожному держава надає шанс і створює умови для освітнього професійного розвитку та громадянського становлення;

3) формується система, яка готує і виховує повноцінних, якісно функціональних громадян, які готові взяти на себе відповідальність за демократію, свободу, безпеку народу і держави.

У Німеччині, наприклад, щороку більше 10 млн працівників підвищують свою освіту, навчаючись у різноманітних за формою і змістом закладах, удосконалюючи фахові знання, змінюючи професію. Достатньо ефективний напрям – народні університети, які функціонують тут із XIX століття за скандинавським варіантом. Понад тисячу таких університетів із великою кількістю філіалів по всій країні здійснюють безперервне навчання дорослих у різних сферах, де вони отримують нові знання на мовних, медичних, екологічних, технічних, інформаційних, математичних, мистецьких, художніх, спортивних та інших курсах, здобуваючи відповідні свідоцтва, кваліфікаційні дипломи.

На жаль, подібні освітні практики не характеризують загальний стан освіти для майже двохсот націй і держав. Сучасний світ має не тільки унікальні цивілізаційні здобутки, а й породжує величезну несправедливість і соціальне зло.

Наявність у XXI столітті більше 250 млн дітей, 750 млн дорослих, які не вміють ні писати, ні читати, ні рахувати, є тією глобальною проблемною виразкою, що унеможливує оцінку нинішньої ситуації з позиції принципів і критеріїв сталого розвитку. Етика, гуманізм не стали визначати поведінкові норми для людства як на рівні моделі «людина-людина», так і у взаєминах «людина-природа». Руйнування здорової екологічної системи, нищення фауни і флори набрало катастрофічних масштабів. З 1970 по 2012 роки популяція тварин, птахів, риб, амфібій і рептилій скоротилася майже на 60%, про що зазначається в доповіді Всесвітнього фонду дикої природи. Фонд і Зоологічне товариство Лондона обрахували індекс чисельності скорочення видів тварин, прогнозуючи його зниження до 2020 року на 67% у порівнянні з 1970-им. «Ми входимо в нову еру історії Землі – антропоцен», – заявив генеральний директор WWF Марко Ламбертіні, що означає повну залежність стану природи від людської діяльності.

Світова спільнота на рівні 192 країн хоча й запропонувала 2012 року на Саміті в Ріо-де-Жанейро масштабну глобальну програму «Майбутнє, якого ми хочемо», проте реалізується вона вкрай важко. Бо поки що замість миру й толерантності отримано війну й агресію, замість соціальної справедливості – бідність, голод, безграмотність. Дипломатія «канонерок» і аргумент сили підмінили гуманні принципи світового правопорядку. Цінності правди, істини, справедливості загубилися посеред сильних і багатих, інтереси яких не є тотожні з інтересами бідних і пригноблених.

Аргумент сили став, на жаль, домінуючим критерієм в оцінках добра і зла, правди й брехні, моральності й нечестивості, «мірилом» шляхетності й аристократизму, демократизму і гуманізму людини, нації, держави. В умовах глобалізму трансформуються найбільш згубні риси ницості людства. Сильні світу цього солідаризувались у ставленні до власного народу, усвідомлюючи, що багатство і влада роблять їх знатними, гордими, панівними над людьми, які для них є нижчими і неприйнятними. Ніцше, досліджуючи цей психологічно-ментальний стан знаті, писав у праці «По той бік добра і зла. Прелюдія до філософії майбутнього», що коли «знатна людина допомагає нещасному, то це не зі співчуття і жалю, а більше зі спонукань, «викликаних надлишком могутності», бо такі люди вважають себе мірилом цінностей, вони не потребують схвалення, вони думають, що творять цінності, і говорять: «Що шкідливе для мене, те шкідливе само по собі». Є мораль панів і мораль рабів. Вони шанують усе, що мають у собі – така мораль є самопрославляння» [1]. Нині садизм сильного здолав справедливість совісного.

Подібна парадигма «цінностей», на жаль, перекочувала з попередніх століть у XXI. Тому світ, попри всі його фантастичні науково-технічні цивілізаційні досягнення, який дедалі стрімкіше перенасичується проблемами і катастрофами (не лише природними), потребує оновлення *морально-етичного потенціалу*. Досвід показує, що імперії, наддержави, цивілізації не виживали, коли утворювалися «ножиці» непомірної різниці між прогресом знань і багатств, з одного боку, і падінням моралі та етичних норм, з іншого. Так гинули Вавилон і Рим, європейсько-азійські імперії і рейхи людиноненависництва.

Шанс вижити, а ще більше – творити і розвиватися людство отримує звідусіль. На це може впливати природа, політика, віра, традиція, держава і правителі, налаштовуючи буття нації на прогрес і сталий розвиток. Але, на жаль, досвід засвідчує і процеси зворотного

характеру. Ці протилежні вектори суспільної еволюції були притаманні всім історичним епохам і Людина перебувала у безперервних пошуках істини праведного шляху. Політичні, соціальні, психологічні, природні зміни, нові реалії, потреби і мотивації формували щоразу нову специфіку поведінкових норм і оцінок явищ. Як зазначав Ф. Шиллер у «Філософських листах» (1768), «розум завжди має свої епохи». Немає раз і назавжди фіксованої протилежності між істиною й оманю, а тому щоб прийти до істини, людство повинно вичерпати хибність, – а часто безглуздя [2]. Не винятком у пошуках праведного шляху до сталого розвитку людства є нинішня спроба досягнути сучасною цивілізацією бажаних результатів.

Світ зараз переживає саме такий стан, перебуваючи у наполегливих пошуках виходу з дуже складних кризових явищ у глобальному і національних вимірах. Планетарний саміт (Ріо-де-Жанейро) саме у цьому контексті прийняв масштабну глобальну програму сталого розвитку, схвалену Генеральною Асамблеєю ООН, що є по-справжньому гуманістичним наміром змінювати людство на краще.

Показово, що паралельно ті ж значущі для людства проблеми розглядали міжнародні і національні організації, які представляли собою громадянське суспільство, ухваливши альтернативний документ – «Майбутнє, якого ми не хочемо». Не вдаючись до аналізу сутності запропонованих програм, можна стверджувати, що такі підходи в оцінках реальної ситуації вказують на наявність у загальносвітовому масштабі глибокої кризи між громадянським суспільством і владою, на неадекватність дій світових політиків щодо існуючих загроз і викликів, порушень прав і свобод громадян, справедливості світопорядку, а також у взаєминах між транснаціональними компаніями, націями, державами. Проте різні погляди й шляхи вирішення глобальних проблем і загроз не завадили спільному усвідомленню, що виживання й прогрес людства можливі лише завдяки впровадженню ефективної інтегрованої *моделі сталості соціокультурного, економічного, екологічного розвитку*.

Кожна із зазначених сфер потребує якісно нових, досконалих професійних, функціональних, соціальних компетентностей, а особливо нових світоглядних парадигм.

Серед багатьох чинників, які розглядаються в системі політичних механізмів вирішення завдань сталого розвитку, чільне місце посідає *освіта*.

Концепт, що «якісна освіта на всіх рівнях є необхідною умовою сталого розвитку», стає пріоритетним напрямом державної і міжнародної політики на сучасному етапі. Освіта впродовж життя виокремлюється як морально-етична, політична і соціальна цінність цивілізаційного світу.

Стратегію нарощування людського капіталу розглядають передусім розвинуті країни світу в контексті головного складника національної безпеки. Адже він є не лише чинником економічного зросту, а й суспільного, державного, особистісного. Чим сильніший і досконаліший людський капітал (освіта, знання, кваліфікація, досвід, здоров'я, мотивація, продуктивність...), тим більше можливостей для розвитку і саморозвитку в державі, особистості. Отримується величезний інтегральний ефект соціального, економічного, морального, духовного характеру. Недарма національне багатство в країнах розвинутої демократії складає 65–80%, а інвестування в Людину давно перестало вважатися витратним соціальним явищем. Нобелівські лауреати Т. Шульц, С. Кузнець у 70-х роках минулого століття, пізніше Г. Беккер довели, що людський капітал є надзвичайно продуктивним, оскільки він накопичується і безперервно відтворюється. А тому головною домінантою суспільно-державної уваги ставала політика нагромадження здібностей, потенціалу людей до продуктивної праці, творчості, підтримки здоров'я через створення здоров'язбережного соціокультурного середовища, отримання знань, підвищення кваліфікації, самовдосконалення. У другій половині ХХ століття відбулася фундаментальна переорієнтація передусім наукових поглядів щодо значущості для цивілізаційного розвитку, а не тільки для економіки, людського потенціалу. Там, де швидше відбулося усвідомлення, що сфери, які формують людину (освіта, культура, наука, медицина...) не є «витратними», а продуктивними, там значно ефективніше здійснювалися системні трансформації суспільства, інституційні й технологічні реформи. Теорія і практика реалізації ідеї людського капіталу стала успішною парадигмою розвитку для США, Канади, Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, більшості країн Європи. Скандинавські країни Швеція, Норвегія, особливо Фінляндія, на основі цієї теорії зробили справжній соціально-економічний і культурний революційний прорив.

Держави і народи почали сприймати освіту як найвище право і ціннісний скарб Людини. Доступ, рівність, можливість, умотивованість для отримання якісної освіти впродовж життя стали водночас і

візитною карткою для розвинених країн, і нездійсненою мрією для багатьох інших, оскільки масштабна безграмотність населення, зокрема дітей, відображає інший бік «принадності» глобалізації.

Тенденція і підходи в системі державної політики й у ставленні громадянського суспільства до підготовки й збереження людських ресурсів радикально змінилися. Адже якщо раніше для творення і нагромадження людського капіталу з суспільного валового продукту країни виділяли до 25%, то сьогодні цей показник часто сягає 3/4 його загальної величини. 1 долар, інвестований в освіту, через 10 років, на думку фахівців, приносить 7 доларів прибутку. Хоча далеко не лише цим фетишем визначається роль освіти і освіченості для суспільного прогресу.

Нині освіта перетворилася на фундаментальний чинник поступу націй, відіграючи величезну практично-прикладну роль для якості життя, збільшення доходів працівників, роботодавців, фірм і корпорацій, держави, забезпечуючи конкурентоспроможність і успішність країн. Саме завдяки освітнім компетенціям інтенсивний чинник економіки отримав надійну основу розвитку, а освіта і наука в передових країнах трансформувалися в перспективну галузь капіталовкладень та інвестицій. Безальтернативність і ефективність цієї моделі доводять отримані результати, які переконують, що економіка знань, інформаційне, громадянське суспільство, якість життя, демографічна і соціальна політика мають успіх у країнах, які зуміли пріоритети розвитку людини поставити в основу державної стратегії.

Завданнями нового глобального порядку на 2015–2030 роки є не лише боротьба з неписьменністю, недоступністю відвідувати школу, створюючи негативну основу для зростання безграмотності дорослого населення.

Філософія освіти дорослих, її зміст і форми, функціонування інституційних структур характеризуються насамперед суспільною значущістю у глобальному і національних масштабах безперервного зростання ролі навчання дорослого населення, щоб ефективніше долати наростаючі ризики, виклики, а також природні, техногенні, соціальні, політичні, гуманітарні катаклізми. Необхідність такої освіти зумовлена потребами позитивних змін і суспільного прогресу.

Тому проблема формування високої професійної культури майбутніх і нині наявних працівників в усіх життєдіяльних сферах є проблемою конкурентоспроможності держави, адаптивності її економіки і соціальної політики до сучасних умов та вимог ринку праці.

Стає очевидним, що XXI століття виявило неспроможність усталеної моделі «дошкілля – школа – університет – післядипломна освіта» вирішувати новітні проблеми. Вона лише пришвидшуватиме процеси «старіння знань», «напіврозпаду і розпаду компетентностей». Перехід до моделі навчання всіх і впродовж життя є закономірним процесом і нагальною необхідністю.

Адже відтоді, коли у 1833 р. німецький філософ О. Капп обґрунтував поняття «андрагогіка», на планеті проживало всього 1 млрд людей, а нині – більше семи. Демографічні, соціальні, екологічні, ресурсні, політичні проблеми значно загострилися. Реальність вимагає адекватних професійних і громадянських дій, які опираються на сучасні знання, культуру, етику поведінки, оскільки порядок денний формує стратегію виживання людства. Завдання часу – уміня жити в сучасному світі. Функціональні, технократичні компетентності нездатні забезпечити високу соціальну мобільність особистості. Реальний світ соціокультурних середовищ вимагає від людини більшого – творчої активної діяльності, новачності, громадянськості, загальної культури. Знання, інформація, а отже, і людина перебувають у безперервному мобільному процесі. 5–7% теоретичних знань і 20–25% практичних – показники їхнього щорічного оновлення. Дослідження показують, що сто років тому людина впродовж життя прочитувала в середньому 50 книг. Сьогодні у кожного, хто вдома інформаційно-технічно себе забезпечив, міститься знаннєвого потенціалу в межах 600 тисяч книг. Каліфорнійські вчені в 2015 р. обрахували – щоденно людину «бомбардує» інформація, закладена приблизно в 174-х багатосторінкових виданнях.

Але наявність у глобальному й національному просторі величезного пласту інформації, нових знань ще не означає можливість кожному їх отримати.

Світ характеризується надзвичайно великою нерівністю в доступі до знань. Країни з сильними економіками, розвинутим людським потенціалом увесь час інформаційно вдосконалюються. Німеччина, наприклад, до 2018 року має намір удесятеро (!) збільшити загальнонаціональний якісний доступ до світової мережі Інтернет-ресурсу. Адже якщо 2015 року цей показник швидкості як середньоєвропейський складає 5 мегабіт на секунду, то невдовзі для німців він становитиме 50 Мбіт/с. Швидкий доступ до дедалі більшої кількості інформації є запорукою і генератором науково-технічного прогресу, освіти, економіки, безпеки.

У кожної країни є своя національна специфіка можливостей, мотивацій та політичної волі для створення сприятливого інформаційно-знаннєвого соціокультурного середовища. В Україні ця суспільно значуща проблема для розвитку держави, громадянського суспільства, особистості упродовж тривалого часу вирішується незадовільно, контрпродуктивно впливаючи на систему неперервної освіти, яка до того ж не присутня в національному законодавчому полі.

Факти, коли із 18 тис. бібліотек України тільки 2 тис. умонтовані та підключені до Інтернет-мережі (11%), що є суттєвим відставанням не лише від центральноєвропейських країн, а й від Росії (23%), підтверджують про регресивні тенденції в інформаційній, культурно-освітній сферах. Адже порівняно з розвинутими країнами Заходу рівень інформатизації в Україні складає всього 2,5% (!). Практично поза увагою залишилася абсолютна більшість бібліотек шкіл та інших освітніх закладів.

Якщо зважати на результати соціологічних опитувань, що близько 40% українців продовжують користуватися бібліотеками, то окреслена ситуація є неприйнятною для країни, що декларує про наявність інформаційного суспільства, «знаннєвої» економіки, демонструє на вищому політичному рівні намагання в найближчій перспективі ввійти до 20-ти найрозвинутіших країн світу. Окрім того Україна цього року не зможе «досягнути» показника в 0.5 книги на людину (близько 22 млн книг разом із підручниками), відстаючи у 8-12 разів від європейців. Україна з виробника сучасних ідей та машин швидко перетворюється на споживача чужих грошей, застарілих інженерних і інформаційних моделей, технологій.

Адже метою Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р.) є впровадження європейських стандартів і вихід України на провідні позиції у світі. Серед стратегічних індикаторів реалізації Стратегії є: 1) у рейтингах Світового банку Україна посяде місце серед перших 30 позицій; 3) за глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній Економічний Форум, Україна ввійде до 40 кращих держав світу; 4) валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу підвищиться до 16000 доларів США; 16) середня тривалість життя Людини підвищиться на 3 роки; 20) за міжнародним дослідженням якості освіти PISA Україна увійде до 50 кращих держав. При цьому стверджується, що частка проникнення ширококутового Інтернету, за даними Світового банку, складатиме 25 абонентів на 100 осіб, 75%

випускників загальноосвітніх закладів володітимуть щонайменше двома іноземними мовами, а за глобальним індексом конкурентоспроможності у боротьбі за таланти Україна увійде до 30 кращих держав світу [3].

Важливо, щоби фраза не підмінила життєводайні перспективи і завдання. Адже приклади засвідчують, що на практиці освіта, культура мають не інноваційно-випереджальний характер і пріоритетність в ієрархії державних цінностей, оскільки їх і далі продовжують розглядати відповідно до практик початку ХХ століття як непродуктивні, витратні соціальні сфери. Людський капітал ігнорується, хоча саме в нього не менш важливо вкладати інвестиції, ніж у виробництво, технології, землю, освоєння природних ресурсів. Такий підхід не є сучасним і раціональним, а тому навіть найоптимальніші зразки і моделі функціонування формальної і неформальної освіти для дорослих стануть важковпроваджуваними.

Прийнята на Дакарській конференції (2000 р.) концепція «Освіта для всіх», реалізуючи 6 цілей і принципів щодо забезпечення потреб молоді і дорослих в освіті, підвищення її якості, налаштувала передусім сучасну освіту на її здатність оперувати новою інформацією і знаннями, класифікуючи, оцінюючи, застосовуючи їх, визначаючи актуальність і проблемність.

Освіта дорослих потребує не тільки вкрай важливих інституційних змін, створення національної законодавчої бази, фінансово-економічної підтримки, активізації соціального партнерства, розробки стандартів і удосконалення систем управління якістю, а й доступності до опанування необхідною глобальною інформацією і знаннями. Бо за таких умов шанси на реалізацію суб'єктної моделі розвитку компетентностей «навчити вчитися» значно зростають. Інформація, опорні новітні знання стають не менш затребуваними, ніж методологія і методика, суспільна й індивідуальна мотивація. Аналізуючи запропоновані ООН, ЮНЕСКО, ЄС, іншими міжнародними організаціями принципи, ідеї, контури майбутньої освіти дорослих, що впливають із нинішніх реалій та прогнозованих світових тенденцій, можна стверджувати про їхню світоглядну, методологічну й ідеологічну співзвучність із базовими рішеннями самітів в Йоганнесбурзі (2002), Ріо-де-Жанейро (2012).

Принципи сталого розвитку як сув'язь глобальних і національних інтересів нинішнього і наступних поколінь у сферах економіки, екології, соціальної політики, які розглядаються як інтегрована

субстанція розвитку світу і національних держав, є визначальним у змісті освіти дорослих. Необхідна доступність до глобальної і локальної інформації, своєчасність її отримання, постійна актуалізація новітніх знань, етична й функціональна сприйнятність парадигми сталості світу. Вона є нагальним завданням і потребою суспільства й особистості і для адекватної реакції на соціоприродне середовище з його ризиками, викликами і катастрофами, і для якісного впровадження в зміст освіти компетентнісного підходу. Надзвичайна мобільність, нетривіальність рішень, змінюваність ситуацій, які дедалі частіше є неочікуваними і непередбачуваними, вимагають долати «фахову лій», що приводить до інтелектуального, технологічного, компетентнісного, а інколи й до морального розкладу. Показово, що 1940 року половину компетентнісного потенціалу інженерні працівники могли втратити через 12–14 років за умов «діяльної бездіяльності», коли знання не оновлюються. Сьогодні – через 3-5 років. Це стосується фахівців найрізноманітніших спеціальностей – від педагога, медика, ІТ-технолога до еколога й управлінського менеджера. Цю тенденцію неможливо локалізувати, заклавши її відповідно у пази специфіки економіки й політики окремих держав чи навіть транснаціональних корпорацій. Потреба у знаннях, у навчанні всіх, у самоосвіті й самовдосконаленні є глобальною, національною, інтегрованою (інтереси держави й неурядових організацій) і водночас особистісною ціллю.

Трансформуючи проблему освіти дорослих в українське соціосередовище, варто визнати, що Україна, перебуваючи в бездержавному і державному просторах, досягла певних успіхів у вирішенні актуального планетарного завдання – здолати неписьменність серед дорослого населення. Адже якщо 1950 року неписьменних серед дорослих було 44%, то нині грамотність дорослих громадян в Україні становить 99,7%. Проте вирішення цього надважливого соціально-економічного, гуманітарного і політичного питання передусім зумовлювалося кардинальними якісними змінами в системі дошкільної, шкільної, професійно-технічної, вищої освіти. Реальністю стала реалізація нормативного завдання великої суспільної ваги – загальне охоплення молоді шкільного віку 8-9 річним, а потім і 10-11 річним всеобучем, повсюдне навчання у вечірніх, заочних школах, інших навчальних закладах працюючої молоді. Діяла також широка мережа народних університетів, яка, на жаль, не беручи до

уваги політично-ідеологічної складової, в Україні, на відміну від багатьох європейських країн, утрачена.

Системи освіти дорослих за європейським зразком в Україні поки що не створено. Рекомендацію 2006/962/ЄС Європейського парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя від 18 грудня 2006 року», очевидно, не можна зреалізувати повною мірою. Хоча цей європейський пріоритет щодо навчання протягом усього життя став дуже активно впроваджуватися урядами країн з березня 2000 року (Лісабонська стратегія), Європейською Радою на шляху до глобалізації і переходу до економіки знань. Але найуспішнішим у цьому процесі стало *визнання Людини головною цінністю Європи*.

Подальші Стокгольмська (2002), Брюссельська (2003), Лісабонська (2005) конвенції затвердили конкретні цілі і програми щодо необхідності розвитку програми навчання протягом усього життя; активізації превентивних заходів для безробітних і бездіяльних осіб; пристосування до швидких змін; інтеграції людей до ринку праці; окреслення параметрів навчання в умовах неперервної освіти від дошкільного до післяпенсійного віку.

Важливим етапом у розвитку системи освіти дорослих стало ухвалення європейських еталонних рівнів. Вони були тісно пов'язані з отриманням основних компетенцій, розширенням функцій освіти. На зміст компетентнісного підходу, зокрема на його ціннісно-смісловий аспект, позитивно вплинули рішення стосовно сутності і ролі освіти, яка всіляко сприяє *збереженню та відновленню загальнокультурного рівня суспільства, прищеплює і виховує значущі соціальні та громадянські цінності. Гуманізм, громадянськість, рівність, толерантність, повага, гідність ставали визначальними якими компетентнісних характеристик*.

Цивілізований світ усвідомлює, що саме освіта здатна зберігати, відновлювати, примножувати загальний культурний рівень суспільства, розвивати важливі соціальні і громадянські цінності та компетенції.

Освіченість є необхідною умовою і складником прогресу і суспільства, держави, і особистості. І чим більше відставання в цій сфері, тим слабші мотиваційні спонукання для професійного, загальнокультурного удосконалення. Соціально-економічні перспективи свідчать, що працівники з низькою кваліфікацією, як правило, значно менше беруть участь у здобуванні подальшої професійної підготовки. Проведене 2004 р. дослідження у

м. Маастрихті довело, що ця проблема стосується і європейських країн, оскільки й нині існує суттєва різниця між наявним рівнем освіти сучасних робітників і освітою, яка необхідна для отримання більш високооплачуваної і престижної роботи. *Саме тому загальноосвітній, загальнокультурний рівні розвитку особистості стали основними індикаторами оцінок європейськості*. Більше двох третин населення Фінляндії здобуває вищу освіту, тут зреалізовано надважливе соціально-педагогічне завдання – ліквідована нерівність у доступності молоді до якісної освіти незалежно від місця проживання. Університети в розвинених країнах є найбільш суспільно значущими інституціями, локомотивами прогресу людини, країни. Від часів Гумбольдта в німецьких університетах, що стали центрами прикладних і гуманітарних досліджень, діє принцип єдності досліджень та навчання.

Слід визнати, що намагання в Україні створити модель інноваційної економіки, яка потребує не сировинної орієнтації, а наукомістких технологій, формує першочергове завдання з випереджального розвитку системи освіти, зокрема вищої школи, не зреалізовано. У політиці продовжує діяти демагогічний принцип, коли влада захищається від лозунгів про значущість освіти й освіченості, а приймаючи бюджет, діє неадекватно. Бюджет України на наукові дослідження (2016 р.) складає всього 5,3 млрд грн., що менше бюджету будь-якого університету світу, що входить у першу топ-20-ку, причому цими мізерними коштами розпоряджаються 25 відомств. НАН України виділено 2,054 млрд грн. при найменшій потребі – 2,77 млрд грн. Така практика характерна не тільки для складних періодів, зокрема військової агресії, а й для часів мирного розвитку, коли замість законодавчо визначених 1,7% ВВП на науку виділялося 0,4%, на освіту 6,2% замість 10%, а витрати на українського студента становили тільки 51% від естонського показника, 25% – від середньоевропейського. При цьому зарплата вченого, викладача була меншою від європейських колег у 10-20 разів, а український педагог посідає у рейтингу традиційне місце серед найбільш низькооплачуваних професій України (дані Держстату). Скажімо, соціальний статус педагога, місія якого – виховувати молодь, майбутнє і сучасне народу і держави. Нещодавно (20-21 жовтня 2016 року) академічна спільнота НАПН України також виборювала «право» педагога згідно майбутнього нового закону отримувати зарплату аж! на рівні 3-ох мінімальних (1450 грн) зарплат. Проте після «глибокодумних» розмірковувань депутатів про необхідність «покращувати життя вже сьогодні», про важливість

«вперше» за всю історію прийняти бюджет-2017 (уже в листопаді) був знайдений по-справжньому «гуманний» політичний компроміс – Верховна Рада більш як у двічі збільшила депутатам зарплати (від 25 до 30 мінімальних заробітних плат, що дорівнює 36,250-43,5 тисячі гривень). На цьому тлі суспільної незначущості педагога з його покищо не досягнутим рівнем зарплати (3 x 1450 грн) і «значущості» депутата – «сорокатисячника» дуже чітко окреслюється «пріоритетність» і «європейськість» національної освіти. Справді, освіта, вчитель, національна культура, історична пам'ять і навіть рідна мова в олігархічній ієрархії системи цінностей виглядатимуть завжди вторинними, але не для Народу, який ці дорогоцінні скарби оберігатиме вічно, нагадуючи живим і ненарожденним Шевченкове Слово «діла добрих оновляться, діла злих загинуть». Навіть у тоді ще «мирному» бюджеті на 2014 рік закладалося на 800 грн менше від мінімального розміру витрат на одного учня, а наука «отримувала» аж 2,7 млрд гривень, що на 500 млн менше, ніж фінансування генеральної прокуратури (3,2 млрд грн). Надскладною виявилася ситуація у системі професійно-технічної освіти, яку у 2016 р. передано на рівень місцевих бюджетів (ст.27) і які у багатьох випадках неспроможні забезпечити належне функціонування майже тисячу закладів, що до того ж ще й виконують важливе соціальне призначення. Абсолютно антисоціальною є політика розширювати платні послуги для студентів, учнів, викладачів, педагогів, громадян у бібліотеках, спортивних залах, творчих закладах(закон №3628). Подібні приклади підтверджують тенденцію відтворення соціальної бідності «бідними» – освітою і наукою, остаточно переконуючи суспільство в антикультурності влади, яка за таких підходів буде неспроможною зреалізувати основні завдання векторів «розвиток» і «безпека», відповідно до стратегії сталого розвитку (Україна–2020), оскільки відповідальність підмінено фразою, а наука, освіта, передові технології чомусь не стали базовими цінностями для реформування країни і не занесені в розділи вектора «розвиток». Україна зможе уникнути подальшої деградації в соціально-культурній, освітньо-науковій сферах тільки за умов реальної деолігархізації економіки, політики, влади, зупинивши загрозливі для національної безпеки тенденції офшоризації (читати пограбування української нації), «міграції мізків» за кордон, оскільки саме в цьому, а не в кредитах МВФ і принизливих проханнях, знаходяться ресурси нашого розвитку і благополуччя.

Тому нині, у часи політичних, військових, світоглядних, соціальних трансформацій і потрясінь не бажано зловживати фразами і деклараціями, особливо тими, хто формує і здійснює державну політику, зокрема освітню. Майже 90 років тому Д. Донцов («У пугах фрази») згадував висловлювання Мопассана і Мак'явеллі, коли перший писав: «щоби правити народом, потрібний лише добрий дотеп..., бо народ любить того, хто його бавить», а другий зауважував, що «володар повинен не мати добрих прикмет, лише виглядати на такого, що їх має, а тоді може робити щось цілком протилежне голошеним засадам...» [4].

Сьогоднішня Україна на рівні багатьох державних і регіональних очільників інфікована хворобою фрази, коли громадянський чин набуває характеру вторинності, забуваючи мудрості Святого письма, що лише «за чином, згідно з своєю дорогою людина знайде заплату» [5]. Творення національної освітньої стратегії, очевидно, має враховувати триєдиний інтерес – особистісного, національного, глобального, що базується на сприйнятності планетарного політичного і світоглядного концепту відповідно до якого «якісна освіта на всіх рівнях є необхідною умовою сталого розвитку»; «а політика сталого розвитку формується на основі науки» [6]. Така парадигма уможливить становлення освіти, освіченості і вихованості як морально-етичних, економічних, політичних цінностей цивілізаційного світу, а принципи людиноцентризму, природо-, культуровідповідності, які оберігають і розвивають світ, стануть нормами державної освітньо-наукової політики України. Проте світоглядна основа освітньої стратегії мусить опиратися і на державу, і громадянське суспільство. Потрібен діалог, синтез інтегрованих зусиль. Європейська доктрина «Освіта для всіх» має належно утверджуватися в громадсько-державній моделі управління освітою, щоби забезпечувати для молоді і дорослого населення якість освіти, рівність формальної і неформальної форми освіти, соціальне партнерство і відповідальність, законодавчі й інституційні зміни, інвестування в розвиток людського капіталу, створення сприятливого соціокультурного середовища, впровадження європейських стандартів, еталонних рівнів основних ключових компетенцій. За таких умов держава і суспільство будуть здатними олюднювати Людину і Світ.

Література

1. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Прелюдия к философии будущего.– М.: Экмо, 2009. – С. 410-411.

2. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – М.: Искусство, 1967. – С. 15.
3. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020». Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/>
4. Донцов Д. У пугах фрази // Вибрані твори у 10 т. – Т. 2. – Дрогобич; Львів: Відродження, 2012. – С.248–255.
5. Біблія. Книги Старого Заповіту. Українське біблійне товариство. – 1993–50М–VO73(Н). – С. 532.
6. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Майбутнє якого ми хочемо». – 66 сесія. 27 липня 2012 р. [Електронний ресурс]. – daccess-dds-ny.org/doc/UNDOC/GEN/№11/476/12/PDF/№1147

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ СТРАТЕГИИ: ГЛОБАЛЬНЫЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

Г. Г. Филипчук

В статье анализируются глобальные и национальные тенденции образовательных стратегий. Особое внимание уделяется условиям, когда стратегия образования является продуктивной. Определено, что концепт «качественное образование на всех уровнях является необходимым условием устойчивого развития» становится приоритетным направлением государственной и международной политики на современном этапе. Образование в течение жизни выделяется как морально-этическая, политическая и социальная ценность цивилизованного мира.

Ключевые слова: стратегия образования, глобальные тенденции, национальные тенденции, модель устойчивого развития, качественное образование, наращивание человеческого капитала, философия образования взрослых, образование в течение жизни, образование для всех.

EDUCATIONAL STRATEGIES: GLOBAL AND NATIONAL TRENDS

H. H. Filipchuk

This article covers the global and national trends of educational strategies. Special attention is paid to the conditions when strategy of education is productive. It has been determined that the concept of «quality education at all levels is a prerequisite for sustainable development» is a priority of state and international policy today.

Lifelong education singled out as the moral and ethical, political and social value of the civilized world.

Keywords: *Education strategy, global tendencies, national tendencies, model of sustainable development, quality education, human capacity-building, philosophy of adult education, life-long education, education for all.*

Філіпчук Георгій Георгійович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України (м. Київ, Україна). E-mail: georg.filipchuk@gmail.com

Filipchuk Heorhiy Heorhiyovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Full Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, (Kyiv, Ukraine). E-mail: georg.filipchuk@gmail.com

УДК 378:008 (477.52/1.6)

ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР ЯК ЧИННИК ОДУХОТВОРЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ СХОДУ УКРАЇНИ

В. М. Швирка

У статті розкрито сутність поняття «взаємодія культур», «діалог культур» в контексті одухотворення студентської молоді Сходу України. Висвітлено потенційні можливості взаємодії культур. Розкрито основні цілі одухотворення студентів за допомогою взаємодії культур.

Ключові слова: *взаємодія культур, діалог культур, духовність, одухотворення, студентська молодь.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. Процеси, що відбуваються на Сході України, визначають сучасний стан політичної, економічної і військової ситуації нашої держави. Її можна назвати кризовою з огляду на умови реального життя населення нашого регіону. Ці події загострили питання духовності, толерантності, здатності до консенсусу тощо. Особливо це відчувається серед молоді. Як показують психолого-педагогічні й соціологічні дослідження, саме вона у своїй більшості опинилася без надійних духовних орієнтирів. І тому вибір життєвого шляху став визначатися не здібностями та інтересами молоді людини, а конкретними обставинами, що часто ведуть до зневіри щодо можливих позитивних змін у житті, а нерідко й втрати сенсу життя.